

HAZAI TÜKÖR

TÓTH BÉLA

TISZA

(IV. rész)

NEMCSAK KENYÉRREL

él az ember. Hanem, amikor már van mit enni, az előző két összehasonlító táblázzal ezt akartuk bizonyítani, mindjárt másként szedi a levegőt. Ha van mit enni, más baj gyötri az embert. Ha lakás is van, új gond támad. És az életnek mindig megvannak a maga parancsolatai.

Amikor az orvostudomány leküzdötte a morbus hungaricust, a legtöbb áldozatot követelő tbc-t, az addig másodosorban tömeges halált okozó rákbetegség rukkolt az első sorba. Ha azt leküzdí, mert leküzdí a tudomány, a most harmadosorban levő tömeges betegség lép a legpusztítóbbnak számító betegségek elejére. Így hát mindig lesz mivel szemben hadakoznunk, de mindig el is foglalunk egy-egy hüvelykujnyi területet az élet megnyújtására.

Sándorfalva sorsa is ezt példázza. Amilyen kikoplalt, éhes falu volt ez a Sándorfalva, úgy siet most a feltárt lehetőségekben jóllakni. Sándorfalva rettenetesen meg akar élni.

5867 lakosa közül 1500 férfiember lehet hadra fogható, azaz munkaképes. Ebből 600 ember minden reggel autóbusszra kap, s szétáramlik a Cs. m. Magasépítő Vállalat megveszerte folyó építkezéseiben.

Hajnali indulásukat, esti érkezésüket megnézem. Ötkor gyülekeznek. A buszok és ladás teherautók, fakaruszok pőfőgő motorokkal állnak az egykori emberpiacon, a tanácsháza előtt. Tulajdonképpen az említett néhány száz ember soha nem indul és érkezik egyszerre, ahogy azt az ember naivul hinné, hanem a távolabbi munkahelyekre induló kocsik hamarabb ellökik maguk alól az utat. A kocsiparancsnok vagy bandagazda körülnéz, megállapítja a létszámot, s ha együtt van a brigád, ököllet megdöngeti a vezetőfülke tetejét, erre a motor felpörög, isten áldjon, Sándorfalva!

Más kocsikhoz kicsit lassabban szivárog össze a nép. A késlekedők fogadásakor az csak a szerényebb megjegyzések közé tartozik:

– Tán a gatyádon hált az asszony?

– Mire az illető sietve dobja vissza a választ:

– Nem is a tiéden!

Aztán a téma be is fejeződik, mert más késlekedőnek csak az imént megcsúfolt ember is odamacerál már. Ha ő szorult, hadd szoruljon amaz is. Kicsit évődnek, tollászkodnak, de látszólagos könnyed pönnyögésükből kiérzem a felénk is szokásos kemény regulák még a régi világban tanult fegyelmét.

„Ha dolgozhatsz, becsüld meg. Ha bandában dolgozhatsz, nagyon becsüld meg, mert a többi a hitvány emberekért nem akar izzadni!”

És a kocsik, kicsi port, elrebbenő füstfelhőket eresztve maguk után, kinyomulnak a községből. Öt órától fél hétig 25 emberrakománnyal teli autó elszalad. S az ingázók (csak szemre szondázom meg őket, úgy tűnik, száz százalékig józanul, pedig 6 órakor nyitott az italbolt) kialudtan, könnyedén öltözve, kék overallokban, aktatáskákkal, s benne élelemmel indulnak egész napi munkába.

Egyetlen fiatalasszony jött ki elmenő férjét kísérve. Új házások lehetnek. Egy-két hetesek. Ilyenkor még helyénvaló szokás ez. Nincs ezen mit sajogni. Hanem az ingázó 600 ember közül legalább a fele ember házas. Ennélfogva mind volt fiatal házás, tehát egy-két hetes. De ebből 299-et már nem kísér egész napos munkába indulásakor autóbusszállomáshoz a felesége. Kényelemből? Vagy nem szeretik egymást?

Ez a fiatalasszony is majd nem kíséri az urát néhány hét múlva. Talán mert más dolga akad vagy a férje lebeszéli róla, hogy ne hecceljék vele a többiek.

Amikor a messzemenők után a por elül az utcán, személykocsik, taxik, bosz-

szantóan hangos motorkerékpárok dübörögnek. És kerékpáros hadak karikáznak szerte az utcák erei szerint százfélé. 7 órakor itt is megindulnak a helyi üzemek. Az itthon maradók, ahogy elnézem őket, zömükben asszonyok, oda sereglenek.

HELYI IPAR

Amint tapasztalták a tisztelt olvasók, következetesen a Tisza jobb partján haladva araszolgtak fölfelé. Gondolom, a még előttem levő több mint 100 település vonatkozásában (ha addig győzi türelem cernájával a szerkesztőség, mert a bal parton meg ereszkedőben környékezem meg az utamba eső Tisza szülte településeket) lesz módomban részleteire szedve és mozaikokból összerakva a vegyesipari ktsz-ek életét is megeleveníteni.

A sándorfalvi vegyesiparnál csak azt mondom el, ami tapasztalatom szerint sajtáságos színekkel festi ezt a többiekhez képest. Új színnek tartom, ahogy ez az agyonkoplaltatott, kenyérre, földre, üdvösségre éhes falu milyen fúrge mozdulatokkal törekszik megélni.

A ktsz 1948-ban 7 suszterrel indult, 4 év múlva 8 szakma emberei dolgoztak a lakosság igényei után. Ma 19 iparágat művelnek az itt dolgozó szakemberek s a falu határain túl levő 9 kisebb községben, és a Szegedi Tudományegyetemnek is dolgoznak. 234 munkásuk a múlt évben 19 milliós termelési értéket állított elő. Másfél havi nyereségrészesedést fizettek. Ez évre 21 milliós termelési értéket írtak be terveikbe.

Egyik legjövődmezőbb részlegük az építőipar. Évente 200 családi házat felépítenek a saját és az említett 9 községben. De raktárakat, gabonátárolót, silókat is építenek állami vállalatoknak.

Megnéztem az asztalosrészlegüket. Rozoga, istállószerű épületben, nagyon ideiglenesen „összekókányolt” állapotban, viszonylag modern famegmunkáló gépekkel dolgoznak. Az itt serénykedőknek nagy része fiatal. Termékeik 90%-a épületmunka, ajtó, ablak.

A TŰZÉP-telepek az én ismereteim és tudomásom szerint teli vannak gyári szalagon készült ajtókkal, ablakokkal.

— Miért kell mégis Sándorfalván, valószínűleg drágábban, ajtót, ablakot készíteni?

— A külön igények miatt. Először is, mert magasabb épületeket raknak, mint a típustervek számításai szerint rakniuk kellene. Ezért ezekre a házakra nagyobb ajtók, ablakok illenek. Azután az üvegajtóknál meg az ablakoknál is külön a megrendelők ízlése szerint egyszerűsítenek vagy díszítenek. És nem utolsó dolog az sem, hogy falun még megbecsülik a kéziipari munkát. Szívesen meg is fizetnek érte.

Azt mondtam, gépek dolgoznak itt, s mégis kézi munkáról fecsegnek? Igen.

A nagy izomerőt kívánó munkákat, mint például fűrészelés, gyalulás, lyukvésés, sliccelés, falcolás, nutolás, géppel végzik. A megmunkált darabok összeállítása, összeenyvezése, illesztése, ékelése kézzel történik, hagyományosan. Ezt szeretik a megrendelők. A kéznek a nyoma a munkadarab végső befejezésén meglátszik. Mert századmilliméternyi pontossággal zárnak az illeszkedő darabok.

Szépen, megirigylésre méltóan dolgoznak itt az én szaktársaim. Keresztajtókat állítanak, építenek össze. Az állítás a terméken végzett 30–40-féle műveletnek a tulajdonképpeni összegzése. Ha ebben a sok munkafogásban csak egyet is elrontott valaki, az összeg nem stimmel. Kajsza lesz az ajtó! Az üveghelyek nem futnak együtt, kisebb lesz a lap, mint a tok, és hasonló hajmeresztő furcsaságok fordulhatnak elő. Egy egyszerű ajtón száz hibát is ejthet a kontár, a laikus, az oda nem figyelő, a „gyilkos”.

Régen, amikor még én tanultam ezt a szakmát, a következő szolás járta az asztalosiparban.

Reggelente kérdezi inasát a mester, valamilyen műhelyen kívüli munkán buzgólkodva.

— Mit csinál a jános? (Köztudottan a régi világban minden asztalossegéd jános volt, ahogy a borbély koszkaparó, lisztlopó a molnár és kócos a mester.)

Tehát mit csinál a jános?

— Rajzol és füttyül.

Csak a „rajzol” szorul magyarázatra. Egy betétes, üveges ajtó 16–20 darabból áll össze. A 16–20 db mindkét végén vagy lyukra vagy csapra összejegyződik, rajzolódik, hol kell vágni, vézni.

Este kérdi a mester az inasát.

— Mit csinál a jános?

— Állít és káromkodik.

Mi következik ebből? Kézi munkával szőrös anyagból egy nap alatt egy ajtó rendes kezű jánosnak össze kellett állítani. Ez volt a napi norma. Másik tanulság: reggel, mikor rajzolt a jános, nemigen figyelt oda, tehát nem volt pontos. Este, mikor állított, azért káromkodott, mert figyelmetlensége miatt nem stimmeltek az illeszkedések.

AZ ASZTALOS

Semmiféle sablont, szakmákra, a bennük dolgozó emberek jellemére felállítani nem lehet. Mégis a saját szakmámban talán megengedhetek annyit, hogy a világ legszebb, legelőkelőbb iparának tartsam.

Amikor kenyérkereső szakmát kellett választanom, a vasasságot, bár tetszett, hogy ennek a teteje: uralom a rejtélyesen nagy erejű gépek fölött, hidegnek találtam. Talán a vasak hideg tapintása alapján. A pékséget hiábavalóságnak, hiszen éjjel-nappali munkájuk eredménye egy hét leforgása alatt átalakul. A cukrászság emélyített, a borbélyság ambíciómon alulinak tűnt, nem is beszélve a suszterségről.

A fáknak nemcsak életükben — míg évente kizöldellnek, magot termelnek, lombjaik közt madarak tanyáznak — van meg a különleges, csak az egyes fajra értelmezendő jellemük. A fák jelleme örök. Megmarad az asztalos gyalupadján is. Egyes fafajtán belül, ahogy az emberek között, örökölt és szerzett tulajdonságok lesznek az uralkodók.

Nekivaló, szóval az igazi lucfenyői környezetben felnőtt fa, deszkául is magán őrzi a szálában menő, derék, sudaras, szóval egyes jellemét. Erteimesen adja magát az asztalos akarata, gyaluja alá. Engedelmesen válik mosóteknővé, ajtóvá, ablakká, bölcsővé vagy koporsóvá.

S ugyanaz a luc, esetleg ugyanannak az erdőnek tagjaként, de a lakóterületének mostohább részén, lejtőjén, hegygerincén, szélnek, tomboló viharok, hózivataroknak örökké kitéve, ágait vesztheti idő előtt, lavinák görnyeszítik törzsét, vagy jeges koloncok húzzák le a földig. Életében érzett vad viszontagságai belenőnek jellemébe, szöveteibe. Az ilyen fából készült deszka vöröslő, nagy görceit betegesen köhög ki az asztalos gyaluján keresztül, s egy oldalán szálára engedi kiszökni a forgácsot, de a másik oldala szála ellen, gyalu ellen támad, az értetlen kéz alatt nem simul, de varancsagos lesz, mintha kutyák marták volna össze.

És keményebb karokat, izmosabb ujjakat kíván maga megmunkálására a bükk. Élesebb szerszámot, aprólékosabb mozdulatokat a dió. És alázatot, sok éves, rutinig menő gyakorlatot várnak a jávorfák, a paliszanderek, égerek, topolyák, okumék, tölgyek.

A fák jellemét ismergetve, született tulajdonságaihoz igazodva érdekes jellemű alakul az asztalos. Ha érti a fákat, velük érez. A diófát, ha akarata szerint asztallappá idomította, felszínlőpengézte, annak politúr nélkül is üvegsima a felülete. És a súlyos fa a teljes lényegét, olaj-opálos szolid rajzát mutatja erezetének, komoly diószagot áraszt, aminek látására, tapintására fütyülni kezd az asztalos. Uralta a fát, a fa elfogadta uralmát. Az lett, amit a szakember akart. Az elkészült darab jó, szép, száz, kétszáz évig használati tárgy.

A rózsafák, amikből kisebb szekrénykéket sikerít az asztalos, émelygős, nyerság illatot árasztanak. A bükkök savanykás szagúak, a tölgyek kesernyés cseregubó illatukkal jeleskednek, s a fenyők, ó, a fenyők erdőkoruk utáni 20 esztendő múltán is már rég nászágyul szolgálnak, vagy mint templomi orgonák „dicsérik az urat”, még mindig fenyőillatúak.

A velük bánó emberre mindezek a tulajdonságok valami kis hatást gyakorolnak, s a hatások összességéből alakult valaki, az asztalos.

Az asztalos félisten. Mindenhez tud, ami fából való. Fogpiszkálótól a repülőgépig. Hogy túloznék, azt nem vállalom. Az iparokat általában ismerő ember úgy tudja, asztalosé az ajtó, ablak s a bútór. Ez igaz. De a vasipar öntvényeihez a mintát, egy fogaskerékét vagy egy hajtókarét asztalos, mintaasztalos készíti.

Ohajra, imára nem adják meg magukat a fák. Az asztalos éles szerszámaival küzdi le ellenállásukat, hogy akarata, ízlése, hite, tudása, ereje szerint az legyen, amivé az igénylő rendeli. Ebben munkás az asztalos. Az anyag ellenállásának leküzdésében. És mérnök, amikor megkonstruálja a használati tárgyat. Beszéljünk csak egy egyszerű gyalogsámliról. Talán még le sem szabta a hozzávaló anyagot, már előre látja, milyen lesz. Rejtett fogazású, csapozott, összekötővel alul vagy anélkül, fogásra alkalmas lyukkal a közepén vagy anélkül, kanyarító fűrészszel díszített vagy sima.

Csak azt akarom mondani, hogy egy sámlit, erőlködés nélkül számítva, húszféleképpen is meg lehet alkotni. Pedig hát már egy sámlin nem múlhatnak a világ dolgai. Célja szerint ülő alkalmatosság, de ha az embernek siettében a lába alá kerül, úgy keresztül lehet rajta esni, hogy az ember, fejét beverve, elnyúlik.

Ismétlem, semmiféle sablonnal el nem választom én az asztalost a többi ipartól. Mindannyinak megvan a maga szépsége, öröme, méltósága, nagysága, erénye, hátránya. Csak én most az asztalosról beszélek, mert betanyáztam hozzájuk. Ez a szakma fölnevelt már Munkácsy Mihályokat és kalapácsos gyilkosokat. Régen uralkodó betegségeként pusztította őket a tüdővész és az ital.

A művészethez közel álló, könnyedén, játékosan végezhető, gondolkodásra, konstruálásra serkentő szakma a miénk, sok bohémmeel, jókedvvel, füttyel.

A fütty, a nóta itt hagyomány. Nem az inasiskolában tanítják. Az asztalos-közösségek bevett jellemzője. Csak kicsit menjen szebben a munka, sikkoltsón a gyalu, zizzenjen a fűrés, süssön a nap, ne korogjon a gyomor, az asztalos már dalol. S azt is volt szerencsém megfigyelni, bár nem merném országos átlagnak hazudni, nem a zötyögős, gyors dalok voltak az idevalók. A hej diri-dongó, jaj de rututyú, talán illetlen lenne ebben a mégis csak komoly szakmában. Meg az ütemhez sem stimmel hozzá. Ha a dalt az emberiség szájára az ösködőkbe vesző, közösen végzett munka tolta, lásd munkadalok: húzd meg, ereszd meg! – most jövök rá, akkor nekem van igazam az asztalosok nótaütemének dolgában.

S ez fontos, hogy igazam legyen, ugyanis tovább bócorogni a Tiszán, s a látotakról, hallottakról hamis következtetéseket levonni, kinek lenne jó?

És külön öröm számomra, hogy ez itt Sándorfalván, az asztalosműhelyben fogalmazódik meg bennem, amíg bámulom a pózok, ügyeskedések nélkül végzett munkát. Dalolnak. Nem propagandázok. Nem mondom, azért jókedvűek, mert a szocializmus napja süt be a műhely ablakán. Azért is. Meg azért is, mert biztosra dolgoznak. Holnap is lesz munka. És mindig lesz. És azért is, mert a gépeik alatt szépen engedelmeskednek a munkadarabok. Azért is, mert itt füttyülni kell, ha jóízű a munka.

ÖREG BŰTÖROK

Egy hirtelen leállt cirkulára figyelek, amelyik körül életkörülmökkel összekaristolt arcú öregember pizmog. Haja már télebb a télnél, fakult micisapka a fején. szemében öregesen csillogó értelem lakik.

- Tatám, magának régen nyugdíjban kellene pecáznia a Tiszán.
- Ha nem ez a világ lenne.
- Hát ki volt maga a régi világban, csendőr, rendőr?
- A gróf lakája.
- S ezért nem kaphat nyugdíjat?
- Nem voltam táppénzes, a fölszabadulás után meg a juttatott földön babráltam, nincs ki a 10 évem.
- Értem. S milyen volt a gróf? Hát maga már közelről ismerte.
- Jó ember volt feleségestül. Az, kérem, mindennap megkérdezte, na, Károly, hogy van a család. Sőt, egyszer bejöttek a lakásunkba is. Meg is lehetett náluk élni. Nem mondom, a háborúk idején nagy bajban voltunk, a sok család ugye, én meg oda katonáskodtam.
- Hát nem mentette fel a gróf a lakáját?
- Cseléd voltam én. Mért mentetett volna fel? Cseléd volt, mint csillag az égen. A haza védelme pedig a cselédnek is kötelessége, nem?
- Hogy került Sándorfalvára, hiszen maga Sövényházán, a kastélyban lakájkodott?
- Az új földet itt osztották, s 47-ben itt vettem házat. A gyerekek felcseperedtek, belesegítettek a ház árába.
- A gróf hogy nem vett magának házat?
- Cselédnek? Akkor minden cselédjének vehetett volna. Mindnek nem vehetett, így aztán egyiknek sem vett. Azoknak sem, akiket közelebről ismert, azoknak sem, akiket sohasem látott. Jó volt ő mindenkihez.
- És mondjuk, itt Sándorfalván a párttitkár vagy a tanácselnök nem kérdezi soha, hogy van, Károly bácsi?
- Kérdezi az.
- S a lakására elmennek-e?
- El.
- És azok nem jó emberek?

— Hát azok, hát azok cselédemberek voltak velem együtt. Azok inkább csak emberek.

Az asztalosrészleg munkájának 99%-ában épületfelszerelést készít. A sándorfalviak a sándorfalvi asztalosoktól már egy parasztszéket sem rendelnek. A régi készítményeket még használják, amíg úgy el nem nyagdulnak, hogy kinyeffennek az ember alól. Aztán betüzelik, s az új székek már gyári garnitúrákkal kerülnek az idevalók alá. Széket egyébként a kimondottan piacra termelő szegedi asztalosok sem készítenek már. Nem kell. A parasztszékek különben sohasem voltak igazán kényelmesek. A műanyag ülőkéjű gyári székek kellenek Sándorfalván, Dócon, Pitricsomban, Bakson, Csanyteleken.

És új házasok is, csak a nagyon földhözvágottak vesznek festett garnitúrát abban a reményben, hogy hamar túladnak rajta, s polieszteressel cserélik fel.

A parasztbútornak különben már a múlt század végén beföllegzett. Tömörkény István sietve szeretett volna még Szeged környéki parasztbútort úgy 1910 körül besikeríteni a múzeumba, mert abból nem volt idebenn egy darab sem a jó Reizner János első múzeumigazgató téves nézete miatt. Ő ugyanis még az árvíz idején talált volna egy századra visszamenően parasztfizlés szerint készült bútort, de úgy gondolkodott, hogy kacatokkal nem tömi meg a múzeumot.

Tömörkénynek már csak gyanúsán Szeged környéki parasztbútort sikerült Pitvarosról idehonosítania.

PÉNZ, EMBÉR, LEHETŐSÉG

Á vegyesipari szolgáltató ktsz egyik vezetője, amíg a jövedelmezőség szempontjából sorrendet állít, azt mondja, a szappanfőzés igen kifizető nekik. Sőt. Jövedelmező.

— Van itt hagyománya? Olyan, mint Tápén a gyékénynek, Algyón a vesszőnek? De már meg is bánom a kérdést, mert az említett két falu vonatkozásában magának Sándorfalvának sincs külön hagyománya, ifjonti életkorát tekintve.

— Volt egy parasztasszony, aki prima hófehér, jól habzó szappant főzögetett annak idején a szövethézet használatára. A végén rájöttünk, hogy igen keresett árucikk ez, és egész ipar kerekedett belőle. Évi 1500 mázsát főzünk. De a kétszere-sét is el tudnánk adni.

Az embernek kedve lenne analizálgatni, az egyes ember személyes ismeretének, tudásának, akaratának kisugárzási körét vizsgálni. Mire képes egy nem hivatalosan vezetőnek megtett ember. Számos példa van rá, hogy egy bizonyos gyári szalagban dolgozó 20–30 ember nem az üzem által kijelölt szalagvezető tulajdonosságai, példái, módszerei alapján cselekszik, él, öltözik, gondolkozik, hanem esetleg a szalagban dolgozó erős egyéniség követésre méltó példája nyomán. És talán nem is beszélük meg a szalagban dolgozókat. Talán nem is mondják meg annak, akire érdemes odafigyelni, csak odafigyelnek. Felveszik ritmusát, gesztusát, kedélyét, szokásait, ízlését, gondolatmenetét. Egy parasztasszony szappanfőző tudása új iparágat teremthet.

Az egyes ember nagy teljesítményű rádió-adóállomás lehet. Hasznos műsorai minden nyitott vevőkészülékben realizálódnak. Az egyes ember nagy hatalom lehet. A maga hatósugarában. S az életben az a szép, hogy éppen olyan csúnya tud lenni az árnyékos oldala, mint amilyen napsugaras a másik.

A lehetőségek pozitív irányban is készek kitarulkozva a jót adni az embernek, csak ember legyen, aki ezzel a lehetőséggel igazán tud bánni. Aki tudja, hogy a területén mit lehet becsülettel csinálni. Minden területen tárva hát a lehetőséget. Még az árnyékokban is.

Az ingatlankezelő vállalat huszonötödrangú tisztviselője magának, rokonainak garázst épített, parkettázta, csempéztet állami pénzen olyan rozzant, öreg házakban is, ahol csak egy fallal elrekesztett szomszéd lakásában még rendszeresen beázik a mennyezet, és nincs rá a vállalatnak kapacitása, hogy rendbe hozza. És mi, akik emberi tulajdonságaink szerint szeretünk a napos oldalon járni, nem is érünk rá odafigyelni. A gyomok elnyomják, elszívják a tápot, a fényt a hasznos növénytől, ha az idejében, jól ápolva nem nő föléje a gaznak. Társadalmunk parazitáit az isten népi ellenőrei el nem pusztíthatják, mert ezer munkahely millió lehetőséget ad a lacibetyárságnak.

Tovább nézegetve a ktsz jövedelmezőbb iparágait, figyelemre méltónak tartják a szabóipari részleget. Itt textilkonfekciót készítenek külföldnek! Ötven emberük 5400 000 forintos termelési értékkel zárta a múlt évet. A női fehérműm Tárzán-kabát, Texas-nadrág a fő profiljuk.

Sándorfalváról számottevő elvándorlás nincs. A ktsz évente 10–12 szakmunkást szabadít fel. Ezek közül a férfiak katonai szolgálatuk után is hazatérnek, házasságnak.

Fenekig tejföl hát az élet? Nem. De már mutatkozik a föle vagy színe a tejnek, az életnek.

A szövetkezet tovább jutásának legnagyobb gátja az anyagbeszerzés nehézsége. Termékei Kuwaitig, Tripoliig piacot találnak, sőt tudná fokozni kapacitását. Az anyagbeszerzés szomorítja őket. Ajtókilincsért pl. darabonként kell a beszerzőjüknek ácsingózni és csalni. 200 forintnál többért nem vásárolhat közületi blokkra. És téglához és egyéb építőanyagokhoz olyan manőverezések útján jutnak hozzá, amiért jószerével akár börtönbe juthatnának. Bizakodnak az új mechanizmusban. Az majd szabad kezét biztosít nekik.

BOSZORKÁNYLÓ ÜZEM

A Sándorfalván annyira szembetűnő falánk élni akarásnak másik nem hangos, de annál szebb produkciókat mutató egysége a Háziipari Ksz. Cirokseprűt gyártanak. Termékeik 90%-át külföldre viszik. 1952-ben 30 emberrel indult, tavaly 103 kétkézi munkásukkal több mint 10 milliós értéket állítottak elő. Százféle gyártási termékük utazik az USA-ba, Nyugat-Németországba, Svájcba.

Vajon sok söpörnivalójuk van ezeknek az országoknak, vagy olyan kiváló söpőrűket sikerítenek Sándorfalván? Hihetőleg az igény a valósággal egybetalálkozik. Jó is a sándorfalvi seprű, jó a magyar cirok, és bizonyára nem drága, a nyugatiaknak. Valahogy így jön létre a Háziipari Szövetkezet külföldi piaca.

Az elnök kalauzolásával végigfuthatok a műhelyeken. Az egykor kocsmául szolgáló épület minden helyiségében ember mellett, könyökkel érik egymást. A gépek, a berendezések, a munkahelyek levegőtlenessége, a kénnel fehérített cirok, torkot kaparó, fanyar, a nyálkahártyán kesernyés izeket keltő szaga úgy tűnik, egy darab a múlt századból.

Sőt. A francia fölvilágosítók enciklopédiáiban rézmetszetes ábrázolatok mutatnak olyan gépeket a XVII. sz.-i fölcseperedő gyáripár műhelyeiből, amilyenekkel itt most nyereséges külföldi árucikket állítanak elő a nagyon is mai sándorfalvi emberek.

Modern frizurás nők emberkéztől zsírosra fényesített befogó pofákban villámgyorsan villanó tűikkel varrnak zöldre festett morzsa- vagy szőnyegseprűket.

Mi mai még itt az embereken kívül? A gyógyszereszekrények, a tüzoltó készülékek, a lassú lapáttal dolgozó, múlt századi ablakokra szerelt villamos ventilátorok, amik csak azért nem működnek, mert hamar kihűtik a munkatermeket.

Amit tudott, megújított itt az ember az ősi szerszámokon. A dróttal való „fejkötést” emelyítően zümmögő villamos motorok működtetik már, kímélendő az emberi energiát. De szárítókemencéjük megbámulnivaló, múzeumba kívánkozó, lapos, ősi sárbúbos, hosszú sárvezetékekkel kormányozza a meleg levegőt a szárítótermekbe.

És nitrólakkal teli az a terem, ahol a külföldi vevők ízlése, finom kezük kímélése céljából enyhe pirosra vagy saját színükben fellakozzák a seprűnyeleket. A levegő úgy teli van részegítően tömény szeszszaggal, hogy 5 perc alatt berúg tőle az ember, s akár nótára gyűjtana, de a becsület, az itt dolgozók iránti tisztelet visszatart még attól is, hogy köhécseljek vagy felnyerítsek, mint a sörrel itatott lovak, vagy rőfögjek, mint a szőlőseprővel megzabáltatott részeg disznók.

Bizonyára megszokták az itt dolgozók a nitró kábító illatát, ahogy a kénnel fehérített cirokkal bánók sem köhögnek állandóan a párolgó kengáztól.

— Miért nem építenek ennek a szakmának szabályszerűen megfelelő helyet, hiszen nyereségesen termelnek?

— A szövetkezet nem építhet, állóeszközre nem ruházhat be pénzt, az ipart csak bérleményben folytathatjuk.

Ez szépen van mondva, érthető is. De hát megérdemelnék, nem? Hány ráfizetéses vállalkozás kitűnő, államilag épített, fűtött, szellőztetett helyiségekben fizet rá?

— A ktsz-eknek hosszú távon kell nyereségesnek lenni ahhoz, hogy az állam a maga kölykének elvállalja. Mi az átmenet vagyunk mindenestől. Affelé tendálunk, kezdünk szocialista képződmény lenni, de még nem vagyunk annyira azok, hogy az állam magáénak mondhasson bennünket. Meg azután több rossz, ráfizetéses ktsz van, mint rentábilis. Az állam nem válogathatja ki a javát. Ha az állam maga alá vállal bennünket, akkor mind magáénak vallja. A rosszakat meg néhány jóért nem akarja a nyakába venni. Az állam semmiféle krisztusi elvet nem vall hát, hogy

egy eltévedőért elhagyja az egész nyáját, de azt sem, hogy száz jóért 1000 gonoszt essen.

A seprűgyártó Háziipari Ksz.-nél 1437 forint 67 fillér az átlagkereset.

VALAMI EGÉSZEN MÁS

A sándorfalvi gépállomással régóta kacérkodom már. A gép a mai embernek kíváncsiságát felkeltő hűséges kortársa. A gép a laikusnak kicsit rejtély, kicsit misztikus, nagy erejű élő állat. És egy gépállomás, nagyon szeretném hinni, a jövő mezőgazdaságának, a jövő falujának kulcsa.

A fejlett nyugati államok már a múlt században ismerték, tömegével alkalmazták pl. a cséplőszekrényeket, ha tetszik, a nálunk manapság ismeretessé váló kombájnok őseit. És nálunk az 1930-as években Szentek környékén még lóval nyomtatták a gabonát, és azt sem haladó hagyományainkat őrzendő vagy felelevenítendő, hanem muszájból, mert nem volt elég gép, és a szegényebb népek nem tudták terményeikből a téli eleség veszélyeztetése nélkül kiadni a géprészt.

Úgy a századforduló óta a fejlett nyugati államokban idejétmúlt, pusztán szó-tári fogalomná zsugorodott pl. a paraszt szó. Manapság angol parasztról, amerikai parasztról a mi fogalmaink szerint már nem beszélnek. Mi tette mezőgazdasági munkásokká, farmerekké őket? Az ipari forradalom – minden jó és rossz következményeivel együtt. Azzal is, hogy a hagyományos életformákkal sokszor erőszakosan leszámolt, új tempót diktált, új lehetőségeket kívánt, a nyomornak új formáit teremtette meg. De a gazdagodásnak is.

A gépállomás alapvető dolog az új faluképben. Udvarán százával állnak a kombájnok. Hajszálegyenes sorokban a munkaképes, tehát kijavított gépek, vasbakokra emelve, hogy a „nagy szín”, a szabad ég alatt, legalább a gumikat ne harpja feleslegesen az idő foga.

Nem olyan hajszálegyenesen állnak a javításra sorakozók, de azok is bakokra ültetve időznek, türelmesen várva. És elég nagy kavarodásban a halálra ítélt kombájnok. Igen. Szó szerint. Az X üzemórát megfutott gépek már gazdaságtalanul dolgoznak, sok üzemanyagot fogyasztanak, elszórják a magot, és naponta többször megállnak pihenni, „lerobbannak”, elpusztulnak. Ezért bontóba kerülnek, aztán olvasztóba, aztán újra kombájnok lesznek vagy borotvapengék, vagy biciklik, téstaszűrők, nyakláncok vagy ki tudja, mik.

Expresszionista módon földobva a képet, ez az udvar a jövő falujának udvara. És modern épületek sorai, ha nem is tömegei. Egy hosszú épület, sok okos szemével megtetszik nekem. Beóvakodom. A gazdától engedélyt kérek. Fiatalembert. Mozdulataiban tv-színészek pózos rezzenéseit vélem felvillanni az első pillanatban. Elutasít. „Csak a telepvezető adhat engedélyt.” Ad is. Pózkol nélkül.

Szerelőcsarnok ez. Tucatnyi kombájn benne, rajta emberek (hogy elkoptatott, siető képet adjak benyomásaimról), mint tavasszal mézgásodó úde fák a hangyák, ha nem is futkároznak, de sürgölődnek. S a csarnok, akár egy templom orgonaszóval, teli van a munka nagy zajával.

Hegesztőpisztolyok sziszegnek, lemezlakatosok kalapácsi püfölnek, villamos fűrók nyihognak föl, komolykodó daru úszik a levegőben, és, és így él a műhely.

Mint kisfiú a nagy, először látott városban, mindent szeretnék a magaménak tudni. De szót alig lehetek ebben a zajban. Az oldalra nyíló műhelyajtók egyikén: „Forgácsoló” feliratú tábla, ide menekülök. Hat esztergapad benne, három forgácsoló. A padok mellett serkenő bajszú gyerekek. Tanulók? Megkockázatom. Kár volt. A legfiatalabb is két éve szakmunkás, Szegeden tanult, idevaló gyerek.

– Este a presszóban találkozhatnánk?

– Volna dolgunk, de ott a helyünk.

Sietve mennék, az éhes sándorfalviak éhsége rám ragad. Kifelé mentemben egy csordányi kombájn motorpróbája folyik. Csodálatos erővel zuhognak a gépek, a monotonia szenvedélytelenségével. Itt is szégyellnivalóan fiatal emberek műszerezik a fordulatot, a, a nem tudom, miket.

A gépállomási gyerekek ígért találkozásáig még van egy órám. Ez alatt meglessem a magasépítők visszaérkezését. Meglessem, hogy annak milyen a hangulata. A visszatérésnek. Jövőgetnek is a buszok, előbb a fakaruszok. Kicsit porosabb gúnyával, laposabb aktatáskával, visszagyúrt szárú gumicsizmákban lépdelnek lefelé megbámult embereim. Itt-ott asszonyok, gyerekek várakoznak. Az első ember felbukkan a fakarusz esetlen hátsóajtájában, kezében jókora könnyű csomag. A papírok mögül kikandikál egy vándling füle. Sándorfalván nem lehet kapni.

Más autó más utasa hosszú vékony léccsomóval igyekszik lefelé. Az építkezésről hozta? Vette? És mihez kellhet neki? Egy-egy kocsis utasai, 15–20 ember, me-

lyik busz milyen, hamar szertemennek a falu sok utcája felé. Kocsma a hátam megett. Tíz kocsi utasa közül három ment be a kisvendéglőbe, és tizenöt kocsi utasa közül ötre vártak az itthon maradottak.

Mindegyikkel szeretnék hazamenni. Mindegyikkel szeretnék beszélni. Mit csinál otthon? Sarokba vágja az iskolás gyereke által elnyűtt aktatáskát, basszakurva-istenezik, vagy megcsókolja a feleségét, földobálja a levegőbe gyermekét, vagy elveri az akláblól napközben kitört hízonakvalót, vizet visz-e lábat mosni, otthoni pálinkát kortyint-e, vagy haragjában félrelöki a sietve készült gombóclevest, galambjait ajnározza-e, vagy a kutyát ereszti el előbb, hadd futkározzon. Ásni kezdi-e a kertet, vagy a salátát ritkítja, fát nyes-e, vagy a feleségét okítja, hogy estére kelvén, ha a gyerekek elcsillapodnak, miféle szeretkezésre készüljön. Pakli kártyáját gyűri-e zsebre, hogy a szomszédban néhány osztást körbezavarjon, vagy pár villányi szalmácskáját rakja körül nyesedékkal, hogy a tyúkok szét ne kaparják az udvaron.

És mindezt megtudom, meglesem, mert kerékpárral karikázok a széles, fákkal többszörösen beültetett kilométeres hosszú utcákon, s pofátlanul bebámulok az udvarokra, a gyomrába nézek az embereknek.

A temetőre is akad öt percem. Elég. Csak a hangulata érdekel. Színmagyar nevek egykori viselői nyugsznak itt. Rovó, Szőke, Szép, Bacsó, Juhász, Pásztor, Tápai, Kiss, Nagy.

LÁMPÁGYÚJTÁS UTÁN

A cukrászdához érve lerogy az este, s én is ugyancsak a meglepetéstől, mert éppen hurcolják kifelé a berendezést. Átalakítják. Reggel még szelíd mosollyal csurgatott itt kávét a... a, most aztán zavarban vagyok. Minek szabad nevezni falun a presszós nőt? Mixernek? Tessék csak, nyelvész urak, mert valami szép nyelvüktől idegen kifejezés lopakodik netalán szókincsünkbe az új fogalommal, s ha az egyszer beveszi magát, az isten akadémiaja ki nem irdalja belőle. Úgy járunk vele, mint a centrifugával. Az már centrifuga marad Kutyanyakon is, pedig csak kilenc házból áll a tanyaközpont, arra följebb, a Tisza mentén.

Cukrászda hát nincs, a kisvendéglőben találkozhatunk. A kisvendéglő a régi kocsmalebujok egy mai változata, levegős, világos, tiszta terem, ahogy azt kb. 10 év óta alföldi viszonylatban is elrendezik a szövetkezetek vezetői.

Kékoverallosan, szemébe hulló hajjal ül magányosan a kockás asztalnál egy építőmunkás. Hunyorog, már több lötyög benne, mint amennyire „hitelesítve” a teherbírása. Egy söröskancsónyi fröccs előtte. Más kékoverallos rádióra alkuszik a pincérrel. Két kékoverallos biliárdozik. Egy a feleségével vitatkozik.

— Gyere Tóni haza, külső bort ihatsz!

— Majd meggondolom.

— Jó, én is meggondolok még néhány dolgot az életben, ha te kéredezkeled valamiben.

Olyan sarokba húzódik, ahonnét az ajtót, a terepet beláthatom. Gondolom, vendégül várt embereim is ideologikáznak a bezárt cukrászda láttán.

A fiatalok már akaratak ellenére megszegényítettek a mai napon egyszer. Most is pirulnom kell. Előttem állnak, nem ismerek rájuk. Atöltöztek. Orkánba, feketébe. Nyakukban fényképezőgép, kezükben táskarádió. Kettőt hívtam közülük, öten jöttek, azok sem tolakodásból, csupán kíváncsiságból.

— Mit csinálnának most, ha nem csábítom ide magukat a kocsmába?

Egy fényképet másolna a kultúrházban, egy Szegedre ment volna, egy lányhoz, egy a tragacsot (kerékpárt) szedte volna széjjel, egy segítene a feleségének (22 éves és nős) ágyneműt mosni.

Szavuk szerint csupa jóba foglalnék magukat. De igazságukban nincs okom kételkedni. Én tudom, ők nem, hogy mit akarok velük. Én, bennük látom a jövő mezőgazdaságának újfajta parasztjait, illetve szakembereit. Mai műveltségű, modern fiatalok, akik tudják, mi a búza, rozs munkálata, de ismerik a neki való szerzőt is, a mai bonyolult ekét, kaszát. Azt akarom tőlük tudni, hogy tudják-e, mik ők? Hogy ők, az övéké, az ő kezükben a jövő. Hogy a gép, amelynek urai, 12 óra alatt 70 ember 12 órai munkáját végzi el teljesítményben. Biztosan tudják, jobban, mint én. Bizonyára tudják, hogy amikor egy erjénél levő gépre felülnek, s benyomják a slusszkulcsot, és felpörög a motor, annyi, mintha egy ilyen pelyhedző állú mezőgazdasági gépész mögé 18 éves kaszájú paraszt állna föl 18 marokverőjével. És még másik 34 ember, mint a cséplőbrigád odasorakozna mögéje. Tudják, s különösképpen nem látszik arcukon, hogy törődnének vele. Leülünk, beszélünk.

Majdnem 200 ember dolgozik a gépállomáson. 90%-a szakmunkás. A létszám 75%-a 18–22 évesekből áll. A 23 és 42 évesek korosztályai hiányoznak az üzemből. 42–60 között van még egy raj, ez teszi ki a további 25%-ot. Ebből két dolog következik. Nagyon is mai szakma, új sütetű, amit ők művelnek. A másik dolog pedig az, hogy az öregek a régi világban tanult szakemberek. A közöttük levő életkori úr mutatja a magyar mezőgazdaság gépesítésének pangását is.

– Véglegesnek tekintik a helyzetüket?

– Mehetünk volna másfelé is. De az, ami alakul, már ipar, hozzávetőleg biztos jövedelemmel, városhoz való közelséggel, megnyugtató lehetőséggel. Kezdő kereset 1300–1400 forint.

És hogy itthon is látják a holnapot, azt a következő bizonyítja: Az 1947-beli fiúknak 80%-a itthon maradt. Illetve előbb elment városra szakmát tanulni, aztán visszajött. Ez az említett korosztályból 30 legényembert érint.

– Mire költik a pénzüket? Ruhára?

– Arra is. De talán ruhára a legkevésébbet.

– Milyen ruháik vannak?

– Divattal járó fekete szövet, egy nyári, világos, és az öltönyök sorában kész is vagyunk a leltárral. Inkább nadrág-pulcsi variációkban járunk. Egy-egy srácnak akad 20 nadrágja is, 4–5 pár csukája, 2–3 nyloninge, de nem ez a pláne, hanem a cajgli, a bicikli, szóval a motorbicikli. A gyalogbicikli csak az itthoni elugrásokhoz kell. A motorcajgli fontosabb a rucinál (a ruházkodásnál). A motorcajgli jelentősebb nekünk a világgal való közvetlen, könnyed kapcsolatunkat. Azt elbírnak anyagiilag is, s bárhová, rövid idő alatt eljuthatunk vele. Az ország minden híresebb helyén jártunk már motorkerékpárral. A Balatonon már többször is, és Palícson. Szegedre 10–15 perc alatt beugrunk. Ha netalán úgy alakul, hogy szívnánk a Búbosban, ott hagyjuk a talicskát valamelyik városi havernál, és a buli végén taxival jövünk haza, az a 25 forint perkep (fejenként) nem üt agyon bennünket.

– Miből áll a mezőgazdasági gépész hétköznapja?

– 5-kor auf, 6-kor kezdés, fél 2-kor vége. 2 órákor az ember már otthon kanalazza az anyja főztjét vagy a feleségéét. Délután tekerzés, főleg télen, haverokkal, cukiban, művelődési házban, fotózunk, sakkozunk, van repülőmodellező körünk. Ebben vasas, cukrász, asztalos együtt. Most éppen versenyre készülünk.

– Aztán, ha nyílik az idő, fuszni is elpofátlankodik az ember, kell a pénz. Tanyai öntözőgépeket, kéziszerszámokat megkókányolunk, esetleg haveroknak segítünk házépítésnél, bővítésnél. Nyáron könnyen a szegedi strandra szaladunk vagy még messzebb. Lányokat fuvarozunk, itt sem ismeretlen a házi buli, amikor valamelyik havernál nincsenek otthon a szülők. Persze, csak szolidan. Az öregek hamar leszűrnak bennünket. Nekik huligánok vagyunk, ha szól a zsebünkben a rádió, ha sebesebben „pörkölünk” a járdán, ha arénázunk velük az üzemben.

– Ez kötekedés vagy játszás?

– Az. Nincs benne semmi rosszindulat. Öregebb iparosok nagyon kímélik a szerszámaikat, egy pillanatra sem adnák kölcsön, és ez néha bosszant bennünket. Ezért „neveljük” őket. Gyerek-egyenek ellopjuk a hidegvágóját, kiverjük vagy kohóban kilágyítjuk az élet.

– És nevelődnek?

– Nem mindjárt. Előbb begorombulnak, visszalágyítanak, de mi tovább győzzük ötlettel, végül ők engednek.

– S ezek a játékok nem akadályozzák a munkát?

– Á. Hát ezek nem komoly dolgok. Ők többet tudnak nálunk, és mi ezt el is ismerjük, ha bajunk van, odamegyünk hozzájuk. Az tetszik nekik, hogy a „taknyosok” tőlük kérnek tanácsot. De hát ők régi szakemberek, jóval rutinosabbak, mint mi.

– Híresebb játékaik?

– Hát például egyik öreg haverunk a locsolkodás utáni munkanapon nagyon törődötten jött be dolgozni. Amúgy marha hajtos ember, de amikor másnapos, nem ér a munkája semmit. Figyeltük a komát, belebújt egy felújított kombájn megszekrényébe valami kicsit szunyálni, mi meg sebesen ráhegesztettük az ajtót, és elkezdtünk kalapálni a vasból való szekrény oldalán. Gondolhatja, milyen jól pihenhetett az illető.

Ő meg másnap csereképpen autódaruval, ami alkalmilag volt csak a telepen, egy nyárfára fölrakatta a kerékpárjainkat. Amennyi csak fölfért.

– A mai fiatalok mit tudnak a falujukról?

– Még nincs 100 éves. Ősi lakóit a Tisza pásztorította ide. Most 5867 lélek 2100 házban lakja. 842 gyerek jár általános iskolába, ezeknek 90%-a elmegy tanulni, ebből csak 25–30% jön vissza tanultan a faluba. Működik 75 darab magántulaj-

donú személygépköcsi, 330 tv-készülék, 1400 rádiókészülék. Számokkal körülhatárolva nagyjából itt tart a falu.

Az építőiparba eljárók nagy része szakmunkás. Feleségeik dolgoznak zömmel a tsz-ben. Keresetük gyöngye, a múlt évben 16–18 forintot fizettek egységenként. Inkább csak a háztáji földek megtartásáért kapálnak a közönsnek.

— Olyan jókedvűek a sándorfalviak, amilyen dolgosak?

— Apáméknak a nagy fülű világban semmi okuk nem volt a jókedvre, meg pénzük sem hozzá. A felszabadulás után lett volna kedvük már, de pénz alig. Pusztá kézzel, pusztá földből nehéz aranyat ásni. Amikor már lett volna anyagi, egy pillanatra elvették a kedvét a népnek. Akkoriban mulatoztak veszettül, világvége-hangulatok kóvályogtak a faluban a fejekben. Oda a föld, nincs értelme az életnek! Most mintha kezdene kiegyenesedni a világ. Nagy dáridók azért nincsenek. Még nem olyan vastag a lehetőség, hogy azon tombolhasson az ember. Csak úgy vanogat. Azzal meg szépen kell bánni. Nem a látványos jókedv a menő itten. A maguk örömeire gyakorta jókedvűek a Berta Pista apjáék. De minden utcának van egy-egy ilyen hangulathurcolászó „parasztbohóca”. Telenként összejönnek a konyhában asztali citerákkal, egy kis idevalósi lőrével, hatan, tízen, s jól érzik magukat. Elveregetik, dalolgatják nótáikat, viccelődnek, hahotáznak. Nekünk már avas ez. Közülünk senki sem tudna már tamburán a Boci-boci tarkán kívül nótát elpöngetni rajta. Még Budai Satyó haverunk sem, pedig annak az apja olyan citeramatador, hogy Sárosi Bálint professzor is az ő keze által készült csikófejes citerákat hordja szét a világban Japántól Londonig. És Szegeden az ÉDOSZ-nak is vezető primása az öreg. A mi hangszerünk már a táskarádió.

— Amúgy megbámuljuk az öregeket, ha éppen nem is lépdelünk a lábuk nyomába. Egy bácsi, de tán ő jobban elmondaná, maga operálta a lábát. Nem úgy, ahogy tanulókoromban Reymont Parasztaiban olvastam, egy-két fejszecsapással, hanem módszeresen, kacorral.

LÁNGOK, PARAZSAK

Egykor az egyik legszegényebb faluban, Sándorfalván lobogott legmagasabb lánggal a nazarénus hitbuzgalom tüze. Kenyérre, megélhetésre már reménye sem lehetett az itt élő szegénységnek, reménykedett hát a túlvilágon megterített asztalok majdani megközelítésében.

Hol tart most ez a tömegeiről, hithűségéről híres szekta? Néhány öregember, még annak a régi, nagyindulatú nazarénusságnak maradákeként őrzi magányosan és fiatal utánpótlás nélkül a hit parazsát. A saját gyerekeik is talán tisztelettel, de idegenül nézik a szülők áhítatát, és maguk már nem a másvilág, hanem e világ sugallatai szerint járják útjaikat.

És a hithű öregek, kik régi rögtönzött fohászaikban még így szóltak konkrét kéréseket rebbentve a magasságok felé:

„Adjál uram egy pár új csizmát vagy legalább fejelést, talpalást, mert elfagy még a télen egész családom lába.

Adj uram kenyérből bár egy falatot fejenként, hogy el ne vesszünk reggelre éhen, segítséged nélkül.”

Mai fohászaikat módosították:

„Térítsd meg, uram, fiamat az egy igaz útra!

Csurgass uram békeséget lányoméék családjára, hogy a földi hiúság tarkaságaiból szabadulva lábad előtt terülködő örök mezőkre eljussanak!”

(A fiú, akiért a fohász felszakad, üzemi párttitkár, a lány férjes asszony, gyári munkás, modern lakásban, tv-készülékkel, szép kis könyvgyűjteménnyel.)

Szerettem volna kicsit leülve beszélgetni a legbeszédesebb nazarénussal. Többször kerestem, soha nem találtam otthon. Még egészen késő este sem. Háza a falu szélén a Macskás tóra néz. A békák ezredei óriási erővel fújják tavaszi karéneüket a jövőre kelő békák érdekében. Hangversenyük betölt mindent. A műúton rohanó autók zaját elnyomja hangjuk. Csak a fények, az utcai világítás lámpái és az algyői gázfáklyák lángjai vernek aranyhidat a tó vizén.

(Folytatjuk.)